

Finn Erhard Johannessen:

Lars Ingier som trelasthandler

På høsten 1799 skrev Lars Ingier flere ganger til en skipsreder i Arendal for å få fraktet 30 000 bord til London. Det var det som var blitt saget på Ljansbruket i løpet av året. Lars Ingier som var gift med madame Maren Juels niese, hadde kjøpt Ljansbruket året før av Maren og hennes mann Marcus Gjõe Rosenkrantz (men kjøpekontrakten var datert 1. januar 1799). Dermed ble Lars Ingier som var major og generalveimester i Akershus stift som omfattet det meste av Østlandet, plutselig også brukseier og trelasthandler. Han skrev da også at han var begynner eller nybegynner som trelasthandler. Samtidig var han fortsatt generalveimester, og hadde en del oppgaver i den forbindelse.

Like før jul i 1799 skrev Ingier til Carsten Anker at han dessverre ikke hadde tid til å komme til byen om kvelden for å se en komedie (og han hadde ikke sett noen komedie hele året) på grunn av sine embetsplikter. Det dreide seg om tegning og overslag til hospitalets bro, altså broen ved Oslo hospital, og han måtte ta noe av natten til hjelp. Men det meste av tiden brukte han på driften av Ljansbruket. «Jeg er nu saa nedgravet i Forretninger at jeg neppe har Tid at Spise,» skrev han i et brev en gang i 1803.

Tidligere har man ikke visst mye om Lars Ingier som brukseier og trelasthandler. Men det finnes en kopibok i Nasjonalbiblioteket på 360 sider som ikke har vært lest, eller iallfall ikke brukt, tidligere. Der har Lars Ingier ført inn kopier av de brevene han skrev fra 1799 til 1805, og de gir tydelig glimt inn i virksomheten. Dette var den store tiden for norske eksport. Napoleonskrigene raste i Europa, og Danmark-Norge var nøytralt – før riket ble trukket med i krigen i 1807 – og det var

stor etterspørsel etter norske varer. Brevene viser imidlertid at krigene også skapte en del problemer for handelen.

Noen stor trelasthandler ble Lars Ingier ikke. Han var blant de mindre i Kristiania tolldistrikt der Bernt Anker var den suverent største. Madame Maren Juel og Ole Christopher Wessel hadde ligget på annenplass langt etter Bernt Anker i 1792, men deretter hadde det gått kraftig nedover, og Lars Ingier plasserte seg på et enda lavere nivå.

Det var ikke så enkelt for Lars Ingier å få tak i skipsrom til sin første last på grunn av den store etterspørselen i Europa etter varer fra Norge. Skipsrederne hadde derfor mer enn nok å gjøre. Bordene Lars Ingier skrev om, måtte derfor ligge over vinteren på Ljansbruket.

På våren 1800 tok Lars Ingier igjen pennen fatt, og skrev til en kaptein og flere redere han kjente. Det var tydelig at han ikke hadde noen fast forretningsforbindelse i England, for til kapteinen skrev han at han håpet han kunne skaffe ham en ordre i London eller i uthavnene. «Betänk Broder de gyldene Tider for Skipsrederne er paa sin høieste Spids,» skrev han i et av brevene og minnet om at det snart kunne snu seg. Tilslutt fikk han tak i en kaptein fra Kragerø som imidlertid ikke hadde plass til alle bordene. Han hadde antakelig kontakter i London, for trelasten skulle leveres til kjøpmannen Andrew Gram som ble Lars Ingiers faste kontakt inntil han trakk seg tilbake i april 1803. Gram hadde anbefalt firmaet Bolton & Baker som ble Ingiers nye forbindelse. De engelske kontaktene kjøpte ikke trelasten av Lars Ingier, men solgte den for ham mot provisjon.

Lars Ingier fikk også en ny god kontakt på denne tiden: Niels Carlsen i Drøbak som var en av Norges største redere med en flåte på ti skip. Carlsen hadde et skip som snart skulle gå av stabelen, det var antakelig det ellefte – det fikk navnet *Speculationen* – og det skulle frakte resten av bordene. Også i årene som fulgte,

var det vanligvis Niels Carlsen som sto for frakten av Ingiers trelast. Om vinteren var lå isen vanligvis på Bundefjorden, og derfor kunne ikke transporten begynne før på vårparten.

En ny viktig brikke kom på plass på begynnelsen av året 1801. Den 14. februar skrev Lars Ingier til grosserer Andreas Collstrop i København. Han fortalte at det var han som i 1799 hadde stått bak da Marcus Gjøe Rosenkrantz på auksjon hadde kjøpt 10 000 pund, dvs. 5000 kg ostindisk salpeter (som han trengte til kruttproduksjon). Videre bad han om at Collstrop kunne selge to vekslere som var vedlagt på 300 og 400 pund på Andrew Gram i London og ta imot fremtidige kommisjoner.

Dette har Collstrop åpenbart akseptert, og han ble dermed Lars Ingiers forbindelse i København. Slik knyttet Ingier seg til handelshus både i London og København slik som andre trelasthandlere i Kristiania innrettet seg. Når Ingier trengte kontanter, skrev han til Collstrop som sendte opp det han trengte, ofte to tusen riksdaler, i pengesedler.

Når Gram i London hadde mottatt trelasten, trakk Lars Ingier en veksler på ham, det var et dokument der det het at Gram innen tre måneder ville betale et bestemt beløp. Det ble et verdipapir som var omsettelig, og Lars Ingier sendte det vanligvis til Collstrop til nedbetaling av den kreditt han hadde fått. Noen vekslere ble også sendt til kjøpmann Jens Moestue i Kristiania som var en kjent kreditor for trelasthandlerne.

Collstrop ordnet også med forsikring av trelasten under transporten til England (men det var ikke alltid Ingier forsikret) og sendte spesielle varer som Ingier hadde bruk for, særlig kruttsikter av messing. Og flere ganger kom det ganske store partier av sukker, melis og kandissukker som Gjertrud Maren, Lars Ingiers kone,

hadde bestilt. En gang ønsket hun et par anker (et anker var omkring 39 liter) rom og tolv flasker arak.

Kopiboken forteller også om andre trekk fra dagliglivet. En dag i juni 1800 opplyste Ingier at han hadde fått tre hundre makrell i et bunngarn som var satt like ved lysthuset, som må være strandpaviljongen. En gang i 1804 skrev han til gartneren på Bogstad etter frø som Gjertrud Maren ønsket seg. Og samme år fikk Niels Carlsen i Drøbak spørsmål om han kunne frakte hjem 70 frukttrær – gravensten, keiserinnepærer, eggeplommer – fra Holland. Ofte fikk Ingier levert multer fra forskjellige steder på landet, og en gang i 1801 sendte han to halve ankere som presang til Collstrop.

Lars Ingier og Andreas Collstrop synes å ha fått et godt forhold, og i juli 1801 kom Collstrops sønn Jørgen for å oppholde seg på Stubljan en tid. Ingier skrev og fortalte at Jørgen, nå hans fortrolige venn, hadde det bra og ble sysselsatt med kontorforretninger og jakt, for Lars Ingier var en ivrig jeger. Jørgen skjøt en hare på sin første jakt. En gang han skulle til Kristiania, mistet han en rød pung med gullmynter, men den ble heldigvis funnet. Etter at Jørgen for lengst var tilbake i København, sendte Ingier hilsener til ham, fikk han til å kjøpe forskjellige militære våpen for seg og fortalte at han var savnet av de unge folkene han hadde truffet, spesielt pikene.

Når Lars Ingier stadig hadde behov for penger fra Collstrop, ofte ble en del levert i små sedler, så var de fordi han trengte penger til innkjøp av tømmer. En del ble betalt i forskudd. Ljansbruket hadde sine egne skoger, de utgjorde store deler av den senere Oppegård kommune, og kjøpte også tømmer som ble levert ved Haugsbro (ved Kongeveien i Nøstvedtmarka), i Gjersjøen eller ved Bunnefjorden. Men dette var ikke tilstrekkelig, bare omkring halvparten av tømmeret kom herfra.

Resten kjøpte Ingier som resten av Kristianias trelasthandlere oppe i landet, i Odalen og Østerdalen.

Lars Ingier reiste alltid til Grundset markedet i begynnelsen av mars for å avtale tømmerkjøp, og han var ofte ellers også i opplandet for å skaffe tømmer. Når tømmeret var kjøpt, måtte det merkes, og han hadde folk som tok seg av det. Han sendte dem brev med omriss av merket, oftest et slags femtall, og noen ganger også merkeøkser. Ved slutten av året i 1803 skrev Lars Ingier at han de siste fire somrene hadde kjøpt noe over 5000 tylfter tømmer, og det må være det samlede innkjøpet. Det dreide seg både om furu og gran. Furu sto høyest i pris, og Ingier gjorde det flere ganger klart at han ikke ville ha sommerhugget gran, for den pleide å sprekke slik at det etter et års tid neppe kunne frembringes planker eller bord som var hele.

Tømmeret ble fløtet sammen med tømmer fra andre trelasthandlere til Strømmen der det ble tatt på land. Siden det var merket, kunne man nå sortere det etter de forskjellige eierne. Fløtingen ble organisert litt forskjellig på de ulike strekningene. Fra Tynset til Åmot kirke hadde fløtingen vært overlatt til Ole Evenstad som var Bernt Ankers tømmermerker. Men han hadde tydeligvis gjort en dårlig jobb, for tømmeret ble liggende på elvebredden. I januar 1804 skrev Ingier at han hadde vært på en samling av tømmerhandlere i Kristiania, og siden han var kjent i opplandet, hadde han blitt bedt om å skaffe en pålitelig mann til å ha overoppsyn med fløtingen på denne strekningen. Selve fløtningsarbeidet skulle utføres av leiearbeidere, og oppsynsmannen skulle skaffe et passelig antall.

Fra Strømmen ble tømmeret kjørt med hest og slede til Kristiania. Ingier fikk også kjørt en del bord som var saget på to sager han hadde ved Strømmen, Stalsbergsagene. Ingiers tømmer og planker ble kjørt til en opplagstomt han hadde ved Alunverket som lå på nedsiden av Ekebergåsen mot Grønli. Herfra ble

tømmeret fraktet sjøveien til Ljansbruket. Tømmerkjøringen kostet Lars Ingier 3000-3500 riksdaler i året.

Strekningen over land var en stor flaskehals for trelasthandelen, og det var planer om å lage en kanal fra Strømmen til Kristiania. I april 1805 skrev Ingier til Kanalkommisjonen som han hadde fått en henvendelse fra, og gjorde rede for sitt transportbehov. I 1804 hadde han fått kjørt 844 tylfter med tømmer for 2538 riksdaler og planker og bord for 591 riksdaler. Men snart fulgte krigen med England, noen kanal ble ikke bygget, og det ble jernbanen som skulle løse transportproblemet.

I Gjersjøelva hadde Lars Ingier fire sager (men en av sagbygningene brant ned i 1803), og det var fem sagblader i hver sag. Det betyr at fem blader var plassert i en ramme slik at stokken ble saget i seks deler. Alle sagene hadde trolig vært i drift da Lars Ingier overtok bruket, for det finnes ingen brev i kopiboken om bygging av sager. Derimot fortalte Ingier tydelig fornøyd at han i 1801 hadde bygget et nytt kvernhus overfor det gamle, på fjellet hvor ingen før hadde kunnet gå. Det var 13 meter langt, 12 meter bredt og 2,5 meter høyt. Dessuten var det anlagt en seks meter høy dam av stein som var tett. Året før hadde han vært i kontakt med Peder Anker om en kvern han hadde til salgs. Ingier hadde tilbudt 200 riksdaler for kvernen med hjul og tilbehør.

I februar 1801 skrev Ingier til en lensmann han kjente for at han skulle skaffe ham en eller to dugelige sagmestre. Han stilte plasser med jordvei for en ku til disposisjon for dem. Ljansbrukets beliggenhet ved sjøen gjorde at det var lett tilgang på fisk, for det ble fisket daglig. Også alle andre levnetsmidler var billigere enn oppe i landet. Sagene gikk om vinteren slik som om sommeren, og bordene fikk høyere pris enn andre steder. Derfor mente Ingier at bruket burde kunne få de

beste mestre. Han ønsket også at de kunne brukes til å lage sagbygninger og til byggearbeid med renner og hjul.

Henvendelsen førte trolig ikke til noe, men et års tid etter dukket det opp to karer som hadde tenkt seg til København for å få arbeid på Holmen, det store orlogsverftet i byen. Men de fikk sagmestertjeneste hos Ingier i stedet, og flyttet inn på plassene Sandbukta og Stranden.

Kruttmøllen på Stubljan var anlagt av Paul Vogt omkring 1750. Han hadde også anlagt et salpeterverk, for å fremstille det råstoffet som sammen med svovel og kull trengtes for å produsere krutt. Lars Ingier kjøpte ostindiske salpeter på auksjoner i London eller København – det kom an på pris og eventuelle handelshindringer – ved hjelp av de handelshusene han sto i forbindelse med. I København kjøpte han også svovel. Ingier hadde bevilling på tollfri innførsel av materialer til kruttproduksjonen.

I juni 1803 kjøpte Ingier et større parti salpeter gjennom Collstorp og bad om en utsettelse av betalingsfristen. Krigen mellom England og Frankrike var brutt ut igjen måneden før, og det var gunstig for en artikkel som krutt. Ingier skrev at dersom krigen varte to til tre år, ville han gjøre det meget godt med handelen, varte den ett år, balanserte han, men hvis freden ble sluttet innen året var omme, ville han tape noe.

Kruttet ble fraktet fra møllen ved Gjersjøelva og til opplagsplassen ved Alunverket, og i Norske Intelligenssedler averterte Ingier sine kruttprodukter. Det dreide seg om riflekrutt, grovt skytekrutt og bergkrutt. Han solgte jevnlig til Peder Anker på Bogstad som drev jernverk. Mye ble også solgt til veiarbeid (Ingier var jo generalveimester), særlig til generalveimester Hammer i Bergen, og av og til ble krutt solgt til Røros kobberverk og Kongsberg sølvverk. I slutten av april 1801 sendte Ingier seks hundre kg krutt til Hammer med en skipper fra Bergen. Han

kunne selge underveis i byer som Mandal, Farsund, Flekkefjord eller Stavanger, men han bad skipperen seile så mye som mulig innaskjærs og passe på at han ikke ble oppdaget av engelskmennene, for på dette tidspunkt var Danmark-Norge i konflikt med England.

Kruttmøllen ble slik som kvernene og sagen drevet av vann fra Gjersjøelva. Gjersjøen ble regulert i 1799, og vannstanden kunne reguleres med en luke. Likevel forekom det at det var mangel på vann i elva. I november 1801 skrev Ingier at det ikke hadde regnet på lang tid. De fleste steder hadde det ikke blitt sagt siden juni måned, og deretter ville kulda stanse sagingen. Ingen mennesker kunne huske en så tørr sommer og høst, og sagene hans hadde stått halve tiden, skrev han i et tilbakeblikk året etter.

Sommeren og høsten 1803 var også meget tørr, og i september skrev han at han regnet med at han måtte stanse sagene en åtte dagers tid på grunn av det tørre været. Bare en tredjedel av sagbrukene hadde vann nok til skuren, skrev Lars Ingier i oktober. Fløtingen i opplandet gikk da også dårlig.

Trelasthandelen sto også overfor helt andre problemer. På slutten av året 1800 hadde Danmark-Norge sluttet seg til et nøytralitetsforbund med Russland og Sverige som var rettet mot England. Derfor ble det konflikt med England, som omtalt ovenfor, og trelasthandelen stanset opp. Den 11. april skrev Ingier til Andrew Gram at han hadde et par ladninger til ham. Det gikk ikke an å få sendt dem da, men når handelen ble fri, kunne han få sendt 25 000-30 000 bord. Admiral Nelson hadde angrepet 2. april skrev han, men man kjente ikke det endelige utfallet. Her siktet Ingier til det meget kjente slaget ved Københavns red som endte med at Danmark-Norge trakk seg ut av nøytralitetsforbundet slik at forholdet til England normaliserte seg. Lars Ingier var orientert om utviklingen fordi Collstrop hadde sendt ham aviser fra Helsingør der den engelske flåte hadde passert.

I juni skrev Ingier til Gram, og spurte om han kunne skaffe et skip fra Prøyssen eller Rostock for å hente lasten om embargoen ikke ble hevet, men føyde til at det neppe ville bli klarert for fart på England på tollboden. Kanskje Gram hadde en løsning på det problemet?

Men handelen med England kom i gang igjen, og på høsten 1801 sendte Ingier to skipslaster med bord til Gram. Nå var problemet at det gikk mot fred mellom England og Frankrike, og dermed gikk handelen tilbake og prisene falt. Kanskje måtte Gram vente med å selge den ene ladningen til prisene steg igjen? Likevel sendte Ingier en tredje skipslast til Gram.

I februar 1802 skrev han til Collstrop at han ikke hadde fått solgt en eneste planke av de tre skipslaster som var sendt til Gram. Dermed hadde han heller ikke kunne trekke veksler på Gram og sende til Collstrop. Likevel bad han Collstrop om å sende 1000 riksdaler som han skulle bruke til tømmerkjøp på Grundset marked 2. mars.

I mai 1803 brøt krigen mellom Frankrike og England ut igjen som nevnt foran, og de fulgte noen gode år for det nøytrale Danmark-Norge. Trelasteksporten steg til nye høyder. Likevel skrev Ingier i oktober til Collstrop at trelastavsetningen i London hadde stanset. I november het det i et annet brev trelast var uavsettelig i London.

1804 ble likevel et enda dårligere år, og flere trelasthandlere klaget over dårlig etterspørsel i London. Høsten 1804 var Ingier meget misfornøyd med de priser den nye forbindelsen Bolton & Baker hadde solgt trelasten hans for. Ingier kom til å lide store tap. I april 1805 sendte han likevel en ny last, men hvordan det gikk med den er ukjent, for kopiboken stanser i mai 1805.

Året før hadde Lars Ingier gjort et fremstøt mot Frankrike. Det hadde en lengre forhistorie. I desember 1802 hadde Ingier skrevet til en agent Smidt om han visste

om noe skip som kunne frakte 20-30 000 bord til London før isen la seg på Bundefjorden. Samtidig kunne han ønske seg et mindre skip som kunne frakte en last til Frankrike på foråret. Våren 1804 da han sikkert hadde glemte dette, ble han tiltalt av en skipper ved bryggene i Kristiania. Skipperen som hadde snakket med Smidt, kunne frakte 8000 bord til Frankrike.

Ingier sendte skipperen i vei og ønsket at han skulle ha med kaffebønner og vin tilbake. Med skipperen fulgte et brev til et handelshus i Bordeaux som hadde hatt kontakt med Ljansbruket i Peder Holter og Marcus Gjøl Rosenkrantz' tid. Ingier tilbød all slags trelast i tillegg til ladningen som skipperen brakte med seg.

Etter hvert syntes skipperen at det ble langt til Bordeaux, og ville heller gå til Calais, og det er uvisst hvordan affæren endte. Frankrike skulle en gang bli et viktig marked for Ljansbruket, men det var i 1830-årene, etter Lars Ingiers tid.

Kilder og litteratur:

Lars Ingiers kopibok 1799-1805. Håndskriftsamlingen, Nasjonalbiblioteket.

Francis Sejersted, Fra Linderud til Eidsvold Værk, bd II-2, Oslo 1972.

John Peter Collett og Bård Frydenlund (red), Christianias handelspatrisiat, Oslo 2008.

Ragnhild Grøndahl Krogness, Kulturminner i Gjersjøelva, Oppegård 1994.

